

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 340

Nowe kierunki w zarządzaniu przedsiębiorstwem – wiodące orientacje

Redaktorzy naukowci

Jan Lichtarski, Stanisław Nowosielski,
Grażyna Osbert-Pociecha,
Edyta Tabaszewska-Zajbert

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redaktor Wydawnictwa: Elżbieta Kozuchowska, Barbara Majewska

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Barbara Cibis

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2014

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-453-0

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:

EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.

ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp	13
-------------	----

Część 1. Teoretyczno-metodologiczne problemy rozwoju orientacji w zarządzaniu (redaktor naukowy Jan Lichtarski)

Agnieszka Bieńkowska, Anna Zgrzywa-Ziemak: Współwystępowanie koncepcji i metod zarządzania w świetle badań empirycznych	17
Katarzyna Bratnicka: Twórczość organizacyjna: zdefiniowanie i operacjonalizacja nowego konstruktów	27
Wojciech Czakon: Metodologiczny rygor w badaniach nauk o zarządzaniu .	37
Janusz Czekaaj, Marek Ćwiklicki: Możliwe i rekomendowane sposoby grupowania i porządkowania współczesnych metod i koncepcji zarządzania	46
Magdalena Hopej-Kamińska, Anna Zgrzywa-Ziemak, Marian Hopej, Robert Kamiński: Czynniki kształtujące prostotę struktury organizacyjnej.....	58
Anna Kwiotkowska: Jakościowa analiza porównawcza jako koncepcja metodologiczna w naukach o zarządzaniu	65
Jan Lichtarski: Koncepcyjno-instrumentalny dorobek nauk o zarządzaniu oraz jego skuteczność w radzeniu sobie z typowymi sprzecznościami i dylematami w praktyce zarządzania.....	78
Janusz Marek Lichtarski: Synoptyczny i inkrementalny rozwój współczesnych orientacji w przedsiębiorstwie	91
Krystyna Lisiecka, Ewa Czyż-Gwiazda: Projakościowa orientacja organizacji w Polsce i Serbii – empiryczna analiza porównawcza.....	99
Katarzyna Piórkowska: Treści kognitywne i metodologiczne psychologii społecznej i poznawczej w kontekście nauk o zarządzaniu.....	112
Maja Prudzienica: Partnerstwo międzysektorowe w Polsce i Wielkiej Brytanii – istota, charakterystyka i uwarunkowania.....	121
Agnieszka Sokolowska: Teoretyczno-metodologiczne dylematy związane ze społeczną odpowiedzialnością przedsiębiorstwa.....	130
Ewa Izabela Stańczyk-Hugiet: Perspektywa ewolucyjna w zarządzaniu strategicznym. Refleksja z badań	141
Łukasz Sułkowski: Paradygmaty i nurty badawcze w metodologii nauk o zarządzaniu – próba syntezy w oparciu o światową literaturę przedmiotu	154
Piotr Szymański: Ewolucja koncepcji zarządzania wartością przedsiębiorstwa – przegląd literatury.....	167

Michał Trocki: Zmiany instytucjonalne w naukach zarządzania w warunkach globalizacji.....	181
Przemysław Zbierowski, Mariusz Bratnicki: Orientacja pozytywna jako nowy kierunek w zarządzaniu przedsiębiorstwem	189
Kazimierz Zimniewicz: Nauka o zarządzaniu wobec potrzeb praktyki	199

Część 2. Orientacja procesowa (redaktor naukowy Stanisław Nowosielski)

Nicoletta Baskiewicz: Koncepcja japońskiego zarządzania a założenia zarządzania przedsiębiorstwem zorientowanym procesowo	209
Renata Brajer-Marczak: Aspekty kulturowe w przedsiębiorstwie zorientowanym na procesy	218
Tomasz Brzozowski: Orientacja na procesy w modelu zrównoważonej produkcji	230
Szymon Cyfert: System granic architektury procesów organizacji – determinanty kształtowania i dysfunkcje w definiowaniu	243
Ewa Czyż-Gwiazda: Orientacja procesowa organizacji – aspekt teoretyczno-empiryczny	251
Bartłomiej J. Gabryś: Terapeuta czy kontroler, czyli dominujący dyskurs w organizacji i przykład jego analizy	266
Piotr Grajewski: Przesłanki podejścia procesowego do projektowania i zarządzania organizacją.....	275
Grzegorz Jokieli: Identyfikacja procesów w łańcuchach dostaw.....	283
Anna Marciszewska: Zarządzanie portfelem projektów w organizacjach <i>non-profit</i>	293
Stanisław Nowosielski: Ciągłe doskonalenie procesów w organizacji. Możliwości i ograniczenia	303
Przemysław Polak: Wpływ notacji BPMN na podejście procesowe w zarządzaniu.....	318
Maciej Urbaniak: Perspektywy doskonalenia systemów zarządzania jakością	326
Jędrzej Wasiak-Poniatowski: Procesy wdrażania usług świadczonych elektronicznie w urzędach gmin.....	338
Jędrzej Wiczorkowski: Ewolucja metod i notacji modelowania procesów biznesowych	345
Aleksandra Zaleśna: Zwiększanie świadomości procesowej wyzwaniem dla pracowników organizacji.....	355

Część 3. Orientacja na zmiany (redaktor naukowy Grażyna Osbert-Pociecha)

Adela Barabasz: Ambiwalencja w warunkach zmiany organizacyjnej. Spojrzenie psychoanalityczne	369
Dominika Bąk-Grabowska: Niestandardowe formy zatrudnienia w teorii nauki o zarządzaniu – rekomendacje dla prowadzenia badań empirycznych.....	380
Wojciech B. Cieśliński, Jakub Mierzyński: Model strategicznej odnowy procesów biznesowych przedsiębiorstw sektora motoryzacyjnego	390
Jerzy Lech Czarnota: Analiza i ocena ryzyka menedżerskiego na podstawie wybranych przypadków	400
Remigiusz Gawlik: Zastosowanie metody analitycznego procesu sieciowego do wspierania racjonalnych wyborów młodych Europejczyków	415
Grażyna Gruszczyńska-Malec, Monika Rutkowska, Milena Gojny: Motywacja pracowników w wieku 50+ w świetle wyników badań empirycznych.....	427
Andrzej Kaleta: Strategie małych, średnich i dużych przedsiębiorstw w Polsce	438
Kazimierz Krzakiewicz: Zmiany w organizacji i strukturalna inercja	450
Monika Kwiecińska: Koncepcja społecznego zaangażowania przedsiębiorstw CCI (<i>Corporate Community Involvement</i>) – teoretyczne i praktyczne podstawy zmiany w postrzeganiu roli przedsiębiorstwa w otoczeniu	461
Dagmara Lewicka: Wprowadzanie systemu ciągłych usprawnień jako zmiany w przedsiębiorstwie – analiza najistotniejszych barier i źródeł oporu ..	474
Mirosław Moroz: Istota elastyczności przedsiębiorstwa w opinii kadry kierowniczej przedsiębiorstw internetowych	487
Jerzy Niemczyk, Rafał Trzaska: Zarządzanie w sieciach międzyorganizacyjnych z perspektywy ról i funkcji menedżera	496
Przemysław Niewiadomski, Bogdan Nogalski: Kryteria konkurencyjności wyrobów w elastycznej organizacji – perspektywa wytwórcy	509
Grażyna Osbert-Pociecha: Zmiany optymalizujące złożoność – jako uwarunkowanie gospodarowania energią organizacji	525
Piotr Rogala: Ciągłe doskonalenie jakości według norm ISO serii 9000	536
Ryszard Rutka, Małgorzata Czerska: Czynniki wpływające na poziom i strukturę kosztów zmian w organizacji	546
Jan Skalik: Ewolucja zarządzania zmianami w przedsiębiorstwie	557
Danuta Szpilko: Wykorzystanie badań foresight w procesie budowania strategii rozwoju przedsiębiorstw turystycznych	567
Dorota Teneta-Skwiercz: Analiza i ocena ruchu Sprawiedliwego Handlu – wątpliwości związane z jego dalszym upowszechnianiem	582

Małgorzata Trenkner: Menedżer jako lider zmiany na przykładzie implementacji systemów zarządzania jakością.....	595
Czesław Zajac: Procesy integracyjne w warunkach przejęć i fuzji przedsiębiorstw – aspekty organizacyjne i społeczne.....	607
Agnieszka Zakrzewska-Bielawska: Ewolucja struktur organizacyjnych – w drodze do elastyczności i innowacyjności.....	615

Część 4. Orientacja na wiedzę i kapitał intelektualny (redaktor naukowy Edyta Tabaszewska-Zajbert)

Anna Cierniak-Emerych: Partycypacja pracownicza w procesie transferu wiedzy w przedsiębiorstwie.....	627
Wojciech Dyduch, Katarzyna Bratnicka: Twórczość strategiczna jako podstawa budowania kapitału intelektualnego organizacji.....	637
Joanna Ejdys, Łukasz Nazarko: Foresight gospodarczy – instrumentem orientacji na przyszłość.....	651
Aldona Glińska-Noweś: Rola kapitału społecznego organizacji w kształtowaniu jej kapitału intelektualnego.....	665
Katarzyna Grzesik: Kapitał społeczny w funkcjonowaniu współczesnych przedsiębiorstw.....	675
Katarzyna Huk: Rozwój utalentowanych pracowników w ramach programów zarządzania talentami w świetle badań.....	688
Bogusław Kaczmarek: Wyzwania dla współczesnych przedsiębiorstw i menedżerów – zarys problematyki.....	701
Jarosław Karpacz: Orientacja organizacji na uczenie się a zmiana rutyn.....	712
Grzegorz Kobyłko: Informacyjne i poznawcze uwarunkowania równowagi organizacyjnej.....	726
Justyna Michniak: Narzędzia kształtowania zachowań etycznych pracowników we współczesnych organizacjach.....	736
Mieczysław Morawski: Zarządzanie wiedzą, kapitałem intelektualnym, talentami – wzajemne relacje.....	747
Katarzyna Piwowar-Sulej: Wzrost wiedzy o zarządzaniu ludźmi jako składowej wiedzy projektowej.....	759
Agnieszka Połomska-Jesionowska: Międzyorganizacyjne uczenie się z perspektywy współdziałania gospodarczego małych przedsiębiorstw.....	770
Włodzimierz Rudny: Mobilność zasobów wiedzy a kreowanie wartości.....	781
Agnieszka Sopińska: Wiedza i kapitał intelektualny w nowych typach organizacji – w organizacjach sieciowych.....	788
Edyta Tabaszewska-Zajbert: <i>Teaching organization</i> a inne modele organizacji opartej na wiedzy – człowiek i wartości.....	799

Summaries

Part 1. Theoretical and methodological problems of orientation development in management

Agnieszka Bieńkowska, Anna Zgrzywa-Ziemak: The coexistence of management conceptions and methods in view of empirical research.....	26
Katarzyna Bratnicka: Organizational creativity: defining and operationalizing of a new construct.....	34
Wojciech Czakon: Methodological rigor in management research	45
Janusz Czekaj, Marek Ćwiklicki: Possible and recommended ways of grouping and arranging contemporary management concepts and methods	57
Magdalena Hopej-Kamińska, Anna Zgrzywa-Ziemak, Marian Hopej, Robert Kamiński: Factors influencing the simplicity of organizational structure	64
Anna Kwiotkowska: Qualitative Comparative Analysis as a methodological concept in management research	77
Jan Lichtarski: Conceptual and instrumental achievements of management science and its effectiveness in solving typical contradictions and dilemmas in management practice.....	90
Janusz Marek Lichtarski: Synoptic and incremental development of contemporary management orientations in an enterprise.....	98
Krystyna Lisiecka, Ewa Czyż-Gwiazda: Pro-quality orientation in organizations from Poland and Serbia – empirical comparative analysis	111
Katarzyna Piórkowska: Cognitive and methodological content in the context of management science.....	120
Maja Prudzienica: Cross-sector partnership in Poland and the UK – the essence, characteristics and determinants.....	129
Agnieszka Sokółowska: Theoretical and methodological dilemmas related to the social responsibility of enterprise	140
Ewa Izabela Stańczyk-Hugiet: Variation and selection. Reflections from the research.....	153
Łukasz Sulkowski: Paradigms and research currents in methodology of management – trial of synthesis on the basis of world literature	166
Piotr Szymański: Value-based management evolution – literature review.....	180
Michał Trocki: Institutional changes in management sciences in the context of globalization	188
Przemysław Zbierowski, Mariusz Bratnicki: Enterprise's strategic orientations as an important direction of future research in strategic management	198
Kazimierz Zimniewicz: Science of management versus the needs of practice	205

Part 2. Process orientation

Nicoletta Baskiewicz: Japanese management concept vs. assumptions from process-oriented business management.....	217
Renata Brajer-Marczak: Cultural aspects in a process oriented company	229
Tomasz Brzowski: Processes orientation in a model of diverse production	242
Szymon Cyfert: Systems of organization processes architecture boundaries: determinants of shaping and dysfunctions in defining	250
Ewa Czyż-Gwiazda: Theoretical and empirical aspect of business process orientation	265
Bartłomiej J. Gabryś: Therapist or controller: dominating discourse in organization and its analysis	274
Piotr Grajewski: Presumptions of the process-oriented approach to design and management of the organization	282
Grzegorz Jokieli: Identification of processes in the supply chain.....	292
Anna Marciszewska: Project portfolio management in non-profit organizations.....	302
Stanisław Nowosielski: Continuous process improvement in an organization. Possibilities and limitations	317
Przemysław Polak: BPMN influence on the process approach in management	325
Maciej Urbaniak: Prospects for improvement of quality management systems	337
Jędrzej Wasiak-Poniatowski: The processes of implementation of electronic services in municipal offices.....	344
Jędrzej Wiczorkowski: The evolution of business process modeling methods and notations	354
Aleksandra Zaleśna: Process consciousness raising – a challenge for organization’s employees.....	365

Part 3. Change orientation

Adela Barabasz: Ambivalence towards organizational change. Psychoanalytic perspective	379
Dominika Bąk-Grabowska: Nonstandard forms of employment in the theory of management science – recommendations for empirical research	389
Wojciech B. Cieśliński, Jakub Mierzyński: Model of strategic renewal of business processes of automotive industry	399
Jerzy Lech Czarnota: Analysis and assessment of managerial risk based on selected examples	414

Remigiusz Gawlik: Supporting rational choices of young Europeans with the use of Analytic Network Process method.....	426
Grażyna Gruszczyńska-Malec, Monika Rutkowska, Milena Gojny: 50+ workers' motivation to work – empirical evidences.....	437
Andrzej Kaleta: Strategies of small, medium and large enterprises in Poland..	449
Kazimierz Krzakiewicz: Organisational change and structural inertia	460
Monika Kwiecińska: Corporate Community Involvement – theoretical and practical basis for changes in the perception of the role of companies in environment.....	473
Dagmara Lewicka: Implementation of system of continuous improvement as a change in a company – analysis of the most important barriers and sources of resistance	486
Mirosław Moroz: Essence of the enterprise flexibility in the opinion of management of internet businesses	495
Jerzy Niemczyk, Rafał Trzaska: Management in inter-organizational networks – manager's roles and functions perspective	508
Przemysław Niewiadomski, Bogdan Nogalski: Competition criteria of products at a flexible organization – manufacturer's perspective	523
Grażyna Osbert-Pociecha: Changes limiting the complexity – as conditioning of organizational energy management.....	535
Piotr Rogala: Continual improvement of quality according to the ISO 9000 series standards	545
Ryszard Rutka, Małgorzata Czerska: Factors determining the level and structure of costs of changes in an organization	556
Jan Skalik: Evolution of management of changes in an enterprise.....	566
Danuta Szpilko: The use of foresight research in the process of building tourism enterprises development strategy.....	581
Dorota Teneta-Skwiercz: The Fair Trade analysis and assessment – doubts connected with its further dissemination	594
Małgorzata Trenkner: Manager as a leader of change in the implementation of quality management systems.....	606
Czesław Zajęc: Integration processes in the conditions of acquisitions and mergers of enterprises – social and organizational aspects	614
Agnieszka Zakrzewska-Bielawska: The evolution of organizational structures – on the way to flexibility and innovativeness.....	624

Part 4. Knowledge and intellectual capital orientation

Anna Cierniak-Emerych: Employee participation in the process of knowledge transfer in a company.....	636
Wojciech Dyduch, Katarzyna Bratnicka: Strategic creativity as a basis for developing organizational intellectual capital and enhancing performance	650

Joanna Ejdys, Łukasz Nazarko: Economic foresight as an instrument of a future-oriented strategy	664
Aldona Glińska-Neweś: The role of social capital in shaping the organisation's intellectual capital	674
Katarzyna Grzesik: Social capital in the functioning of contemporary enterprises	687
Katarzyna Huk: The development of talent in the talent management programs in the light of research	700
Bogusław Kaczmarek: Challenges for contemporary businesses and managers – basic problems and outline of issues	711
Jarosław Karpacz: Organizational learning orientation versus change of routines	725
Grzegorz Kobyłko: Information and cognitive conditionality of organizational balance	735
Justyna Michniak: Ethical behaviour building tools in modern organisations.....	746
Mieczysław Morawski: The relationship between knowledge management, intellectual capital management and talent management	758
Katarzyna Piwovar-Sulej: Increase of human resources management knowledge as a component of project knowledge	769
Agnieszka Połomska-Jesionowska: Inter-organizational learning from the prospect of economic cooperation of small businesses	780
Włodzimierz Rudny: Knowledge assets mobility and value creation.....	787
Agnieszka Sopińska: Knowledge and intellectual capital in a new type of organisations: network organisations	798
Edyta Tabaszewska-Zajbert: Teaching Organization and other types of knowledge-based organization – human and values	810

Wojciech Czakon

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

METODOLOGICZNY RYGOR W BADANIACH NAUK O ZARZĄDZANIU

Streszczenie: Artykuł rozprawia o napięciu pomiędzy rygorem a znaczeniem badań w zarządzaniu strategicznym. Krytycznie omówiono stanowiska poznawcze oraz wynikające z nich kryteria oceny rygoru metodologicznego w paradygmatach funkcjonalistycznym i interpretacyjnym. Znaczenie badań związane jest z ich odbiorcą, akademickim lub praktykiem. Ponadto na podstawie badań literaturowych wskazano na zjawisko obniżania się rygoru badań zarówno ilościowych, jak i jakościowych. W konkluzji zidentyfikowano niektóre pułapki do uniknięcia w przyszłych badaniach, tj.: napięcie pomiędzy istotnością statystyczną a rygorem, niską jakość konstruktów oraz obsesję pomiaru.

Słowa kluczowe: rygor, metodologia, trafność, badania.

DOI: 10.15611/pn.2014.340.03

1. Wstęp

Burzliwy rozwój nauk o zarządzaniu wywołuje okresowo wzmożone zainteresowanie rzeczywistym ich statusem, dorobkiem i wpływem na praktykę menedżerską. Splot okoliczności zewnętrznych, takich jak: globalizacja badań i standaryzacja nauczania zarządzania, instytucjonalizacja dyscypliny na poziomie międzynarodowym oraz regulacja na poziomie krajowym, a także niekorzystne zjawiska gospodarcze, demograficzne i społeczne w ostatnim czasie pogłębiają potrzebę refleksji o naukach o zarządzaniu.

Jak zauważono już w artykule inauguracyjnym czasopismo „Administrative Science Quarterly” [Thompson 1956], różnica pomiędzy nauką a wiedzą wynika z metod, wedle których wiedza jest gromadzona. Dlatego niniejszy artykuł włącza się w dyskusję o rozwoju nauk o zarządzaniu z perspektywy metodologii. W szczególności celem jest przedstawienie napięcia pomiędzy rygorem metodologicznym a znaczeniem praktycznym, notabene typowego dla nauk ekonomicznych w całości [Blaug 2009]. Przejawia się ono tym, że wzrost rygoru powoduje jednoczesny spadek szansy na praktyczne znaczenie ustaleń.

Zważywszy na postulowaną w literaturze i faktycznie obserwowaną wielość podejść metodologicznych [Niemczyk 2009], rozważania uporządkowano w trzy części. Pierwsza z nich przedstawia poglądy w zakresie definiowania rygoru i praktycz-

nego znaczenia, szkicując obszary, w których lokuje się napięcie pomiędzy nimi. Druga część zawiera analizę rygoru w paradygmacie pozytywistycznym, czyli kryteriów stosowanych do oceny badań prowadzonych z zastosowaniem metod ilościowych. Trzecia część opisuje problematykę rygoru w paradygmacie interpretatywnym, czyli dla badań potocznie nazywanych jakościowymi. Na tej podstawie w konkluzjach odniesiono się do możliwych sposobów obniżenia napięcia rygor–znaczenie oraz warunków ich wdrożenia.

2. Znaczenie rygoru

Zaskakujący jest w literaturze brak rygorystycznej definicji rygoru, przy jednoczesnej powszechności stosowania tego pojęcia w ocenie badań [Blaug 2009]. W naukach ekonomicznych zaobserwować można skłonność do rozpatrywania rygoru przez pryzmat ścisłości, jednoznaczności i gwarancji osiągnięcia wyniku. Takie wręcz matematyczne rozumienie wyniesione z gruntu ekonomii nie znajduje powszechnej akceptacji w naukach o zarządzaniu. Najogólniej rygor utożsamia się w nich z wiarygodnością [Niemczyk 2009], a ta cecha wartości poznawczej ocena może być różnie, w zależności od pozycji poznawczej. Wyróżnia się dwie pozycje poznawcze, nazywane też paradygmatami [Shah, Corley 2006]:

- pozytywistyczny, który zakłada obiektywne istnienie rzeczywistości, a od badaczy oczekuje rozpoznania regularności zjawisk i procesów, zwykle w postaci testowalnych wzorców zależności pomiędzy zmiennymi,
- interpretatywny, który zakłada społeczną konstrukcję rzeczywistości, a od badaczy oczekuje zgromadzenia interpretacji tych, którzy doświadczają danego zjawiska lub procesu.

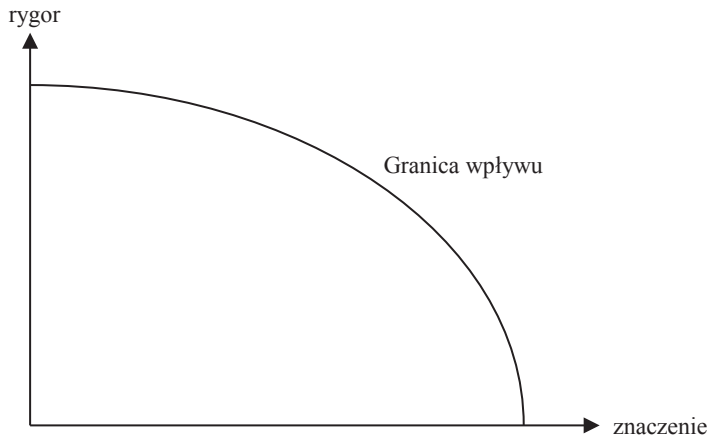
Różnice paradygmatyczne powodują potrzebę zróżnicowanej oceny rygoru metodologicznego. O ile bowiem pozytywizm implikuje replikację badań, słusznie oczekując podobnych wyników dla obiektywnie istniejących zjawisk, o tyle interpretatywizm wymaga wiarygodności, oczekując od przyszłych badań oryginalnych interpretacji. Szczegółowo te problemy podjęto w kolejnych częściach artykułu.

Znaczenie badań w odróżnieniu od rygoru nie jest ich cechą wewnętrzną, wymaga bowiem odbiorcy, czy nawet użytkownika.

Kiedy użytkownikiem wyników badań jest inny badacz, to znaczenie ocenia się z punktu widzenia formalnej poprawności zgłaszanych propozycji, podobnie jak w naukach fizycznych [Lee 1999]. W rezultacie badacze prowadzą swoje badania dla tych, których sami cytują, tworząc swoisty „krąg kazirodczy”, mało zainteresowany aplikacyjnością, skupiony na samym sobie, zamknięty na oczekiwania zewnętrzne, a przez to wsobny [Vermeulen 2005]. Znaczenie dla innych badaczy łatwo jest ustalić za pomocą technik bibliometrycznych, co uniezależnia od indywidualnych przekonań i poglądów, pozwalając na ilościową ocenę zasięgu, skali i dynamiki danego obszaru badawczego.

Kiedy użytkownikiem jest praktyk, to jego celem jest zwykle poprawa sprawności działania albo podejmowanie lepszych decyzji [Bell, Den Ouden, Ziggers 2006]. W tym sensie zarządzanie nie różni się od inżynierii, prawa, medycyny czy architektury, które od nauki oczekują zwiększenia ogólnej sprawności całej grupy zawodowej. Warunkiem znaczenia dla praktyków jest to, aby badania skupiały się na interesujących ich zmiennych zależnych [Lee 1999]. Zwykle będą to wielkości, za które menedżerowie są odpowiedzialni czy wynagradzani, tj. wydajność, rentowność, terminowość itd. Ponadto badania będą miały znaczenie dla praktyków wtedy, gdy zmienne wyjaśniające znajdują się w ich zakresie oddziaływania. Innymi słowy, muszą mieć możliwość ich kształtowania, aby osiągnąć oczekiwane wyniki.

Jak zauważono, jednoczesne spełnienie oczekiwań akademików, praktyków i konsultantów w sprawie tak podstawowej jak definiowanie strategii jest trudne, sama zaś taka próba wymaga rozluźnienia rygorów metodologicznych [Oblój 2009]. Ten powszechny dosyć pogląd ilustruje rys. 1.

Rys. 1. Wzajemny wpływ rygoru na znaczenie badań

Źródło: [Davenport, Markus 1999, s. 23].

Jakkolwiek rozpowszechniony, ten pogląd wymaga bliższej analizy, gdyż jego skutki dla rozwoju nauk o zarządzaniu są fundamentalne. Za napięciem rygor–znaczenie przemawia na przykład obecny stan ekonomii [Blaug 2009], w której występują teorie:

- bardzo rygorystyczne, ale zupełnie pozbawione znaczenia. Zalicza się do nich ogólną teorię równowagi, ponieważ nie rozwiązuje ona żadnego praktycznego problemu, jest pozbawiona treści empirycznej, a jednocześnie pozwala na prowadzenie rygorystycznych dowodów;
- teorie znaczące, ale mało rygorystyczne. Zalicza się do nich teorię neoinstytucjonalną czy ewolucyjną, ponieważ odnoszą się do kluczowych zagadnień praktycznych, choć poziom ścisłości czy formalizacji jest bardzo niski;
- pośrednie, jak teoria gier.

Choć przeprowadza się takie porządkowanie według pary cech rygor–znaczenie, to jednak nie może umknąć uwadze badacza problem mierzalności. Ani rygor, ani znaczenie nie są zmiennymi wprost mierzalnymi. Stąd zarówno wykres, jak i wzajemne usytuowanie cech badań budzić muszą ostrożność. Na gruncie nauk o zarządzaniu odczucie powszechne wskazuje, że rygor staje się celem sam w sobie [Lehman, McAlister, Staelin 2011]. Występuje presja na podnoszenie rygoru badań zarówno w badaniach, jak i w pracach promocyjnych. Skutkiem tej presji jest rosąca złożoność aparatu analitycznego stosowanego przez akademików. Staje się on hermetyczny, jego zaawansowanie matematyczne bowiem jest mało komunikatywne dla menedżerów, a nawet rodzi trudności wewnątrz środowiska badaczy. Wobec tego za napięciem rygor–znaczenie przemawia adresat badań, którym w przytłaczającym stopniu jest inny badacz, nie zaś praktyk. Wpływ adresata wzmacnia jeszcze instytucjonalny nacisk czasopism naukowych na rygor metodologiczny, przy jednocześnie niewielkiej lub w ogóle nieobecnej trosce o znaczenie rezultatów.

Przeciwno napięciu rygor–znaczenie przemawia z kolei zarówno logika, ortodoksyjna metodologia, jak i oczekiwania praktyków. Ze względów logicznych nie można stwierdzić, że podniesienie rygoru oznaczać musi konieczny spadek znaczenia [Blaug 2009]. Przeciwno rygor skutkować powinien większą wiarygodnością wyników badań, a ona oznacza możliwość praktycznej aplikacji ustaleń. Ortodoksyjny metodolog stwierdzi wręcz, że obniżanie rygoru po to, aby rzekomo zwiększyć znaczenie badań, jest nie do przyjęcia [Vermeulen 2005]. Innymi słowy, samo znaczenie faktów, zjawisk dla praktyków to za mało, by doprowadzić do publikacji, droga do niej bowiem prowadzi zawsze przez rygor. Wreszcie, praktycy domagają się sprawdzonych, wiarygodnych wyników badań, oczekując podniesienia sprawności dzięki zastosowaniu ustaleń nauki. Zatem bez rygoru metodologicznego nie można oczekiwać znaczenia ustaleń badawczych [Scandura, Williams 2000].

3. Ocena rygoru w paradygmacie pozytywistycznym

Potocznie paradygmat pozytywistyczny przyjmuje postać nie do końca poprawnego określenia – badania ilościowe. W istocie przecież ilościowe mogą być dane czy techniki ich analizy, ale nie same badania. Stereotypowe uproszczenia odnoszą się w tym przypadku do empirycznego badania hipotez dotyczących związku pomiędzy zmiennymi. W tej tradycji badawczej stosuje się cztery kryteria oceny rygoru metodologicznego [Gibbert, Ruigrok, Wicki 2008]:

- Wewnętrzną trafność (*internal validity*), nazywaną także trafnością logiczną, odnosi się do związków przyczynowo-skutkowych pomiędzy zmiennymi a wynikami. Dotyczy głównie analizy danych.
- Zewnętrzną trafność (*external validity*), czy też zdolność do uogólniania, odnosi się do oczekiwania, że ustalenia badawcze będą znajdowały potwierdzenie w innych sytuacjach empirycznych. Dotyczy więc fazy analizy i wnioskowania z danych, zwykle z próby badawczej na całą populację.

- Trafność miar (*construct validity*) odnosi się do jakości operacjonalizacji pojęć czy konceptów. W tym sensie pozwala ustalić, czy badanie rzeczywiście mierzy to, co powinno, opisuje więc fazę gromadzenia danych i projekt badania. Dotyczy głównie projektu badania oraz gromadzenia danych.
- Rzetelność (*reliability* lub *generalizability*) odnosi się do braku błędów losowych, pozwalając innym badaczom na dojście do tych samych rezultatów, jeśli zastosują te same kroki postępowania.

Oczekiwać więc można, wobec deklarowanej powszechnie presji instytucjonalnej na rygor metodologiczny w naukach o zarządzaniu, że badania spełniają kryteria oceny w coraz wyższym stopniu. Okazuje się jednak, że tak nie jest. Przeprowadzone badania porównawcze artykułów najlepszych czasopism anglojęzycznych pokazują trend spadkowy trafności wewnętrznej, zewnętrznej i konstruktów w ciągu jednej tylko dekady, tj. w okresie 1985-7–1995-7 [Scandura, Williams 2000]. Rzetelność można byłoby ocenić, gdyby prace replikacyjne, powtarzające procedury wcześniej ogłoszonych studiów, łatwo znajdowały drogę do publikacji. Tak jednak nie jest, kryterium oryginalności prac jest bowiem podstawowe dla decyzji o przyjęciu artykułu do druku.

Dalsze dociekanie rzeczywistego rygoru publikowanych badań odnosi się do trafności miar. Porównanie badań opublikowanych w latach 1986–1987 względem 2007–2008 pokazuje znaczący wzrost liczebności próby, ze średnio 300 do 7578 elementów [Combs 2010]. Otóż istnieje ścisły związek pomiędzy wielkością próby a trafnością miary. Duże próby powodują wzrost mocy statystycznej i w rezultacie nawet słabo mierzone zmienne okazują się statystycznie istotne. Można więc maskować słabość narzędzi pomiaru wielkością próby i wynikającą z niej mocą statystyczną uzyskanych wyników. Problem rygoru badań zostaje zatem spłaszczony przez techniki statystyczne do pojedynczych miar mocy statystycznej p , tj. dostarczenia statystycznie istotnego wyniku. O ile więc jeszcze w latach 1990 moc statystyczna była bardzo niska, to zabieg zwiększania liczebności próby pozwolił ten problem rozwiązać. W zarządzaniu strategicznym pomiar konstruktów okazuje się szczególną słabością, zmienne są tu bowiem szczególnie złożone albo nieobserwowalne [Boyd, Gove, Hitt 2005]. Według ustaleń tych samych autorów, większość badań z przełomu wieków nie odnosiła się w ogóle do problemów trafności miar ani też rzetelności. Jednocześnie badania empiryczne posługiwały się pojedynczymi prostymi miarami.

W dwadzieścia lat miary korelacji badanych zmiennych spadły z 0,22 do 0,17 [Combs 2010], a to przy okazji skokowego zwiększania liczebności prób. W rezultacie stwierdzić można, że wiemy coraz więcej o coraz mniej istotnych zmiennych. Aparat statystyczny pozwala bowiem zidentyfikować zmienne o niewielkim wpływie na zmienną wyjaśnianą. Przy wielkich próbach badacze są więc w stanie zidentyfikować statystycznie istotne tak drobne zmienne, że menedżerowie mogą nawet nie zauważać ich wpływu. Dostarczają tym samym argumentu krytykom academic-

kiej drobiazgowości, którą ceni się na uniwersytetach, ale też odmawia się jej wartości praktycznej poza ich murami.

Podsumowując stan badań, uprawnione jest stwierdzenie o niskiej czy nawet malejącej trafności miar, maskowanej mocą statystyczną, po to by uchwycić zmienne o niewielkim znaczeniu praktycznym. Ten pesymizm dotyczy jednak wybranych, niewielkich prób publikacji z najlepszych czasopism amerykańskich. Odzwierciedla więc rzeczywisty, niski poziom rygoru metodologicznego publikowanych tam badań ze względu na kryterium trafności miar. Trudno uogólniać te wyniki na status nauk o zarządzaniu, nawet jeśli pozostają one zgodne z intuicją. Jakże aktualnie brzmią więc słowa dyrektyw tworzenia nauk o zarządzaniu sprzed ponad 60 lat: „Wyróżniający wkład nauki nie polega na pomiarze, nie na kwantyfikacji czy statystyce, nawet nie na eksperymentach laboratoryjnych, ale na kombinacji dedukcyjnych i indukcyjnych technik dla opracowania logicznych, abstrakcyjnych i sprawdzonych systemów myślenia” [Thompson 1956].

4. Ocena rygoru badań jakościowych

Wobec aktualności apeli o pluralizm metodologiczny [Niemczyk 2009], budowanie mostów pomiędzy różnymi metodykami badań [Shah, Corley 2006] czy nawet triangulacji metodologicznej [Scandura, Williams 2000] warto ocenić także rygor badań realizowanych w paradygmacie interpretatywnym. Potocznie nazywane są one badaniami jakościowymi, choć podobnie jak we wcześniej omawianym paradygmacie, mówić można jedynie o danych jakościowych czy jakościowych technikach analizy. Również potocznie badaniom interpretatywnym, w tym studiom przypadków, przypisuje się wątpliwy rygor, jeśli chodzi o trafność czy rzetelność [Gibbert, Ruigrok, Wicks 2008]. Trzeba postawić pytanie, czy te zarzuty są uzasadnione.

Zwolennicy nurtu interpretatywnego zgłaszają postulat stosowania odrębnych, właściwych mu kryteriów oceny rygoru metodologicznego. Najważniejszym kryterium oceny badań jakościowych jest solidność [Bowen 2009]. Wyraża się ona conceptualną rzetelnością, a do jej oceny służyć mogą następujące kryteria [Czakon 2009]:

- Wierność, polega na zapewnieniu odzwierciedlenia przekonań uczestników badanych zjawisk, osiąga się ją zwykle poprzez triangulację źródeł danych, badaczy czy nawet technik gromadzenia danych;
- Przechodność, oznacza możliwość wykorzystania rezultatów badawczych przez innych badaczy w ich własnych studiach, głównie poprzez szczegółowe opisy kontekstu empirycznego;
- Solidność, odnosi się do procesu prowadzenia badania, począwszy od szczegółowego uzasadnienia celowego doboru przedmiotu, przez przygotowanie protokołów gromadzenia danych, aż do ich analizy;
- Potwierdzalność, odnosi się do możliwości potwierdzenia uzyskanych rezultatów, a wymaga spójności danych, rezultatów i ich interpretacji.

Mimo postulowanego w literaturze istnienia własnych kryteriów oceny rygoru badań jakościowych, badania studiów przypadków opublikowanych w latach 1995–2000 w dziesięciu najwyższej notowanych czasopismach anglojęzycznych wskazują, że ich autorzy odnoszą się do kryteriów klasycznych [Gibbert, Ruigrok, Wicki 2009]. Dalej okazuje się, że znacznie większą wagę przykładano do trafności zewnętrznej, kosztem jakości miar i trafności wewnętrznej. Jednakże możliwość uogólniania wyników badań przypadków budzi uzasadnione wątpliwości. Wobec tego przypisywanie znaczenia trafności wewnętrznej, trafności miar oraz rzetelności podnosi ocenę rygoru studiów przypadków, podczas gdy skupienie się na trafności zewnętrznej już niekoniecznie.

Paradygmat interpretacyjny chętnie podnosi znaczenie kontekstu dla osiągniętych rezultatów, często celowo dobierając takie warunki empiryczne, w których badane zjawiska są szczególnie jaskrawo widoczne. Jakkolwiek celowy dobór, szczegółowo uzasadniony w publikacjach, dowodzi rygoru metodologicznego, to umieszczenie bogatego opisu kontekstu empirycznego budzi kontrowersje. Odbiorcy mają bowiem skłonność do przeceniania znaczenia informacji zawartych w przedstawionej im konkretnej historii, a jednocześnie niedoceniają bardziej abstrakcyjnych pojęć, o które przecież chodzi [Eisenhardt 1991]. W rezultacie raporty z badań jakościowych są zwykle nadmiernie złożone, a przy tym zaskakująco ubogie w teoretyzowanie przy użyciu abstrakcyjnych kategorii.

Powszechnie przyjmuje się też pogląd, iż do oceny już nie rygoru badań, a raczej wynikającej z nich teorii stosuje się trzy kryteria: prostoty, trafności, generalizowalności [Shah, Corley 2006]. Dokonany tu przegląd stanu badań w obydwu paradygmatach – pozytywistycznym i interpretacyjnym, pokazuje uderzającą komplementarność publikowanych prac. Tam gdzie jakościowe badania są nadmiernie złożone i skupiają się na lokalnych, celowo dobranych kontekstach empirycznych, to z kolei badania ilościowe są proste, aspirują do generalizowalności, ale są niedostatecznie i malejąco trafne.

5. Zakończenie

Lawinowy przyrost liczby badań prezentowanych w formie referatów, artykułów, prac rygorowych czy monografii w ostatnich latach przypomina nieco stwierdzenie wielkich odkrywców: *dobra wiadomość jest taka, że osiągamy postępy znacznie przekraczające oczekiwania. Zła wiadomość jest taka, że się zgubiliśmy* [Vermeulen 2005]. Wskutek dążenia do przestrzegania rygoru metodologicznego, a nawet czynienia zeń celu samego w sobie, podnoszą się głosy krytyczne o stanie nauk o zarządzaniu. Wskazują one na trzy niekorzystne zjawiska: utratę związku z praktyką menedżerską, utratę zainteresowania społecznym i indywidualnym dobrostanem, postępującą instytucjonalizację [Pfeffer 2009].

Pesymiści twierdzą więc, że presja instytucjonalna na rygor metodologiczny warunkuje działania badaczy, a oczekiwanie zmiany równałoby się rezygnacji z nauko-

wego charakteru dociekań. Optymiści podnoszą z kolei potrzebę utrzymywania wiarygodnego kontaktu z praktykami, gdzie wiarygodność płynie z rygoru. Bez względu na to, czy przyszłość przyzna rację optymistom czy pesymistom, droga rozwoju prowadzi przez rygor metodologiczny. Niezbędne jest jednak unikanie zidentyfikowanych w tym artykule pułapek: przyjmowania mocy statystycznej za rygor, obsesji pomiaru, słabości konstruktów. Abstrakcyjne myślenie, ciągłość rozwoju nauki, wykorzystanie dotychczas zgromadzonego niezwykle bogatego materiału empirycznego stanowią chyba komfortowy punkt wyjścia do dalszego rozwoju nauk o zarządzaniu.

Literatura

- Bell J., Den Ouden B., Ziggers G., *Dynamics of cooperation: At the brink of irrelevance*, „Journal of Management Studies” 2006, vol. 43, no. 7, s. 1607–1619.
- Blaug M., *The trade-off between rigor and relevance: Sraffian economics as a case point*, „History of Political Economy” 2009, vol. 41, no. 1, s. 219–247.
- Bowen G., *Supporting a grounded theory with an audit trail: an illustration*, „International Journal of Social Research Methodology” 2009, vol. 12, no. 4, s. 305–316.
- Boyd B., Gove S., Hitt M., *Construct measurement in strategic management research: illusion or reality?*, „Strategic Management Journal” 2005, vol. 26, s. 239–257.
- Combs J., *Big samples and small effects: let's not trade relevance and rigor for power*, „Academy of Management Journal” 2010, vol. 53, no. 1, s. 9–13.
- Czakon W., *Mity o badaniach jakościowych w naukach o zarządzaniu*, „Przegląd Organizacji” 2009, nr 9, s. 13–17.
- Davenport T., Markus M., *Rigor vs. relevance revisited: response to Benbasat and Zmud*, „MIS Quarterly” 1999, vol. 23, no. 1, s. 19–23.
- Eisenhardt K., *Better stories and better constructs: the case for rigor and comparative logic*, „Academy of Management Review” 1991, vol. 16, no. 3, s. 620–627.
- Gibbert M., Ruigrok W., Wicki B., *What passes as a rigorous case study?*, „Strategic Management Journal” 2008, vol. 29, s. 1465–1474.
- Lee A., *Rigor and relevance in MIS research: beyond the approach of positivism alone*, „MIS Quarterly” 1999, vol. 23, no. 1, s. 29–34.
- Lehman D., McAlister L., Staelin R., *Sophistication in research in marketing*, „Journal of Marketing” 2011, vol. 75, s. 155–165.
- Niemczyk J., *Chciałbyś coś odkryć?*, „Przegląd Organizacji” 2009, nr 10, s. 3–5.
- Obłój K., *O definicji strategii raz jeszcze*, „Przegląd Organizacji” 2009, nr 5, s. 3–5.
- Pfeffer J., *Renaissance and renewal in management studies: relevance regained*, „European Management Review” 2009, vol. 6, no. 3, s. 141–148.
- Scandura T., Williams E., *Research methodology in management: current practices, trends and implications for future research*, „Academy of Management Journal” 2000, vol. 43, no. 6, s. 1248–1264.
- Shah S., Corley K., *Building better theory by bridging the quantitative-qualitative divide*, „Journal of Management Studies” 2006, vol. 43, no. 6, s. 1821–1835.
- Thompson J., *On building an administrative science*, „Administrative Science Quarterly” 1956, vol. 1, no. 1, s. 102–111.
- Vermeulen F., *On rigor and relevance: fostering dialectic progress in management research*, „Academy of Management Journal” 2005, vol. 48, no. 6, s. 978–982.

METHODOLOGICAL RIGOR IN MANAGEMENT RESEARCH

Summary: This paper investigates the trade-off between rigor and relevance in management research. It provides an overview of theoretical stances on rigor and criteria used in functionalist and interpretative paradigms to assess it. Relevance is connected to the user, be it an academic or a manager. Further on, using literature reviews it points out to an apparently decreasing level of rigor both in quantitative and qualitative studies. In conclusions it identifies some pitfalls to avoid in further research: statistical power-rigor trade off, poor construct quality and the obsession to measure.

Keywords: rigor, methodology, validity, research.